

Prądnik. Prace Muz. Szafera	30	207–228	2020
-----------------------------	----	---------	------

JÓZEF PARTYKA

Ojcowski Park Narodowy
Ojców 9, 32-045 Sułoszowa
email: jozef_partyka@poczta.onet.pl

JÓZEF RIZZA – ZASŁUŻONY FOTOGRAF DOLINY PRĄDNIKA

Józef Rizza – distinguished photographer of the Prądnik Valley

Abstract. The publication provides information about the photographic activity of Józef Rizza, an Italian who first worked in Lublin, then in several other places in the Congress Kingdom, and finally in Puławy until 1894. Later, he ran a branch of his studio in Ojców. The paper discusses the objects photographed by Rizza and his publications concerning Ojców. It also considers the activities of other photographers related to the Prądnik Valley.

Key words: Józef Rizza, Ojców, Prądnik Valley, photographic documentation

Dolina Prądnika, zwłaszcza jej krajobraz i historyczna przeszłość z obiektami zabytkowymi była obiektem zainteresowania głównie mieszkańców Królestwa Kongresowego i celem przyjazdów już od końca XVIII w., które nasiliły się w okresie braku państwowości. Trwał więc okres patriotycznych podróży do „rajskiej doliny” czy „Polskiej Szwajcarii” – jak wówczas określano Ojców i okolice. Przybywali tu artyści malarze, pisarze i poeci znajdując inspirację dla swej twórczości, przyrodnicy w poszukiwaniu interesujących miejsc do badań naukowych. Z czasem rodził się ruch krajoznawczy, czemu sprzyjało sąsiedztwo Krakowa, dawnej stolicy Polski i gór oraz możliwość odbywania wycieczek w celu poznania historii i kultury kraju pozbawionego niezależności. Pobyt w Ojcowie utrwalano w formie opisów z podróży, relacji pamiątkarskich i publikacji naukowych. Pod koniec XIX w. formą popularyzacji tego terenu stała się fotografia – wydawane albumy, widokówki, zdjęcia rodzinne¹.

Pierwszym polskim profesjonalnym fotografem był Karol Beyer (1818–1877), który w 1860 roku odwiedzał dolinę Prądnika wykonując najstarsze znane fotografie zamku w Pieskowej Skale (Mikołajski 2016). Na początku lat 90. XIX w. w Ojcowie pojawił się fotograf, włoskiego pochodzenia, związany z Lubelszczyzną, Józef Rizza (1827–1900), mający swój zakład, jak podaje miejscowa tradycja, w drewnianej willi u stóp Złotej Góry zwanej Hotelem pod Złotą Górą (ryc. 1). Wspomina go Julian Wieniawski (1834–1912), brat znanego kompozytora Henryka Wieniawskiego (1835–1880) w swojej relacji pamiątkarskiej z pobytu w Ojcowie w 1890 r. pisząc: *Jest także w Ojcowie piękny zakład*

¹ Por. O. Mikołajski, 2016 [pełny zapis bibliograficzny zob. Piśmiennictwo na końcu artykułu].

fotograficzny p. Józefa Rizza, Włocha, osiedlonego już blisko od pół wieku w kraju naszym, który jak drugą swą ojczyznę ukochał. Z gorliwością artysty i zamięłowaniem współziomka zbiera on piękniejsze widoki Ojcowa, i wykończa tak starannie, że jego album walczyć może z zagranicznymi fotografiami o lepsze, tem się chyba tylko różniąc, że jest tańszem, a więc mniejszą sobie reklamę zdobyło². Jest to pierwsza informacja o zakładzie Rizzy w Ojcowie, który już w tym roku fotografował Dolinę Prądnika. Być może tylko w sezonie letnim tu przyjeżdżał, skoro kilka lat później Gazeta Kielecka pisze, że *podobnie jak lat poprzednich i w tym roku zjechał do Ojcowa p. Rizza fotograf, i urządził pracownię w hotelu pod Kazimierzem (...) wyjeżdża z aparatami i w dalsze okolice Ojcowa, dla dokonania zdjęć, widoków itp. Prześliczne jest „Album widoków Ojcowa i Pieskowej Skały”, wykonane przez tego fotografa, który traktuje swój zawód z prawdziwym zamiłowaniem. Album ten obejmuje kilkadziesiąt kart w dwojakim formacie: gabinetowym i biletowym. Są tam ogólne rozległe widoki doliny Prądnika, całych gór i skał, jak równie i pojedynczych willi, hoteli, zamku i innych osobliwości miejscowych. Wszystkie te fotografie nabywać można pojedynczo lub zbiorowo w pięknej oprawie*³.

Po śmierci Rizzy działalność fotograficzną w Ojcowie od 1901 r. rozwinął Baltazar Wolniewicz, właściciel firmy „Bazar Warszawski”, a od 1903 r. Franciszek Sekuła – dwaj wydawcy widokówek i albumów o Ojcowie (Janik 1989; Kreczmański 2008; Piotrowski 2014). Zakład Wolniewicza wymieniał anonimowy reporter tygodnika „Biesiada Literacka”, ilustrowanego pisma literackiego i politycznego, wychodzącego w Warszawie w latach 1876–1917, pisząc, że *dawny zakład fotograficzny Rizzy, w Ojcowie, nabył i bardzo starannie rozwinął artysta-malarz, p. Wolniewicz. Na ścianach pracowni oglądać można najpiękniejsze widoki Ojcowa i okolic, typy ludowe w strojach malowniczych, i t. d. Albumy Ojcowa, w kilku formatach, mają ozdobną okładkę z drzewa białego z malowidłami kwiatów miejscowych i najcenniejszych widoków. Tenże zakład wydał całą seryę kart pocztowych, kolorowych i czarnych, z widokami teje miejscowości*⁴. Na tle widoków rozmieszczonych na ścianach swojej pracowni Wolniewicz zapewne często wykonywał zdjęcia pojedynczych osób i rodzin zwiedzających wówczas Ojców. Wiele jego fotografii znalazło się na widokówkach, było ilustracją wydawanych albumów, zasililo rodzinne zbiory zdjęciami z pobytu w Ojcowie. Ten chyba najbardziej znany z Ojcowa wydawca kart pocztowych – jak pisze K. Wróblewski, autor przewodnika „Nad Prądnikiem” – miał swój zakład artystyczno-fotograficzny w jednym z hoteli, *posiadający zapas kart pocztowych z widokami Ojcowa, przycisków i okładek do albumów ręcznie malowanych tudzież olejne krajobrazy, przedstawiające najpiękniejsze ustronia doliny, pendzla jego żony, pani Stefanii*⁵.

Innym znanym fotografem oprócz Wolniewicza był wspomniany Franciszek Sekuła, mający swój zakład w domu „Bazar Ojcowski”, zwany także „Lwowskim”, położonym naprzeciwko pracowni Wolniewicza, po drugiej stronie młynówki Prądnika, w którym był również jego sklep z pamiątkami⁶. Obiekt ten nabył później Edward Chmielewski (1893–1985)⁷, prowadzący firmę przewozową (autobusową) dla turystów i kontynuujący wydawanie widokówek (ryc. 2).

² J. Wieniawski, 1890 nr 40 s. 219; w 21 lat później autor ten tylko wspomina, że *był także w Ojcowie piękny zakład fotograficzny p. J. Rizza ...*, J. Wieniawski, 1911 s. 180.

³ Gazeta Kielecka R. 24: 1894 nr 64 z 15(3) sierpnia, s. 2.

⁴ *Albumy Ojcowa*, „Biesiada Literacka” 1904 nr 25 str. 499.

⁵ K. Wróblewski, *Nad Prądnikiem. Przewodnik po Ojcowie i jego okolicy*, Warszawa 1907, s. 15.

⁶ *Pamiętki z Ojcowa*, „Biesiada Literacka”, t. 57, 1904 nr 6 s. 119.

⁷ R. Kreczmański, s. 29; D. Ziarkowski, s. 209.

Ryc. 1. Hotel Pod Złotą Górą. Z albumu „Widoki Ojcowa”. Ojców [b.r.w. po 1900]. Nakład Bazaru Warszawskiego w Ojcowie, Fot. B. Wierzbicki i S-ka

Fig. 1. Pod Złotą Górą Hotel. From the album Views of Ojców. Ojców [after 1900]. Issued by Bazar Warszawski in Ojców, Photo by B. Wierzbicki and Co.

W wydanej w 2017 r. książce Ryszarda Bogdziewicza o fotografii na Lubelszczyźnie, z bogatą częścią ilustracyjną, jest notka biograficzna Józefa Rizzy⁸. Szersze informacje na temat jego działalności zawodowej na terenie Królestwa Polskiego w drugiej połowie XIX w. przytacza również M. Karwicka w biogramach Rizzy zawartych w „Biuletynie Archiwum Państwowego” w Lublinie⁹ i seryjnym wydawnictwie Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN” w Lublinie – „Scriptores”, poświęconym lubelskiej fotografii w latach 1839–1939¹⁰. Jego życiorys można znaleźć także na stronie internetowej tego samego Ośrodka wpisując hasło „Józef Rizza”¹¹. Niestety nie wymienia go „Polski Słownik Biograficzny” ani żaden z czterech tomów „Słownika Biograficznego Miasta Lublina” (wyd. w latach 1993–2014). Brak również informacji na jego temat w ogólnych opracowaniach dotyczących historii Lublina i regionu. Wydaje się zatem, że pierwsze informacje na temat działalności Józefa Rizzy są zawarte w ww. publikacjach R. Bogdziewicza i M. Karwickiej.

⁸ R. Bogdziewicz, s. 60–61.

⁹ M. Karwicka, 2018, s. 16.

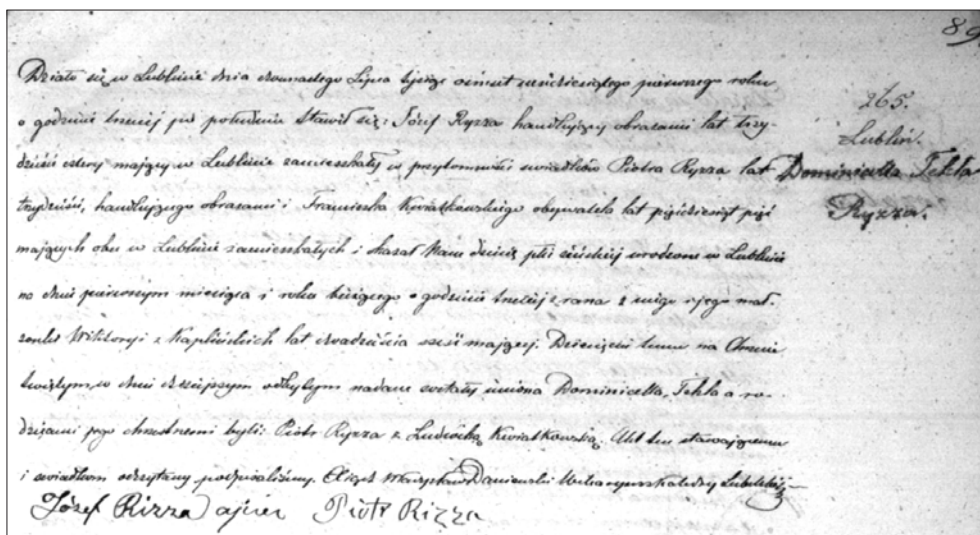
¹⁰ M. Karwicka, 2019, s. 220–223.

¹¹ M. Karwicka, biogram Józefa Rizzy dostępny na: <http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/jozef-rizza-ok-1837/> (dostęp: 15.09.2020)

Ryc. 2. Ojców, Skala Krzyżowa, Domy Bosaków, Grzybowskih i Bazar „Ojcowski” („Lwowski”).
Fot NN

Fig. 2. Ojców, Cross Rock, Houses of Bosak, Grzybowski, and Bazar Ojcowski (Lwowski). Photo by UN

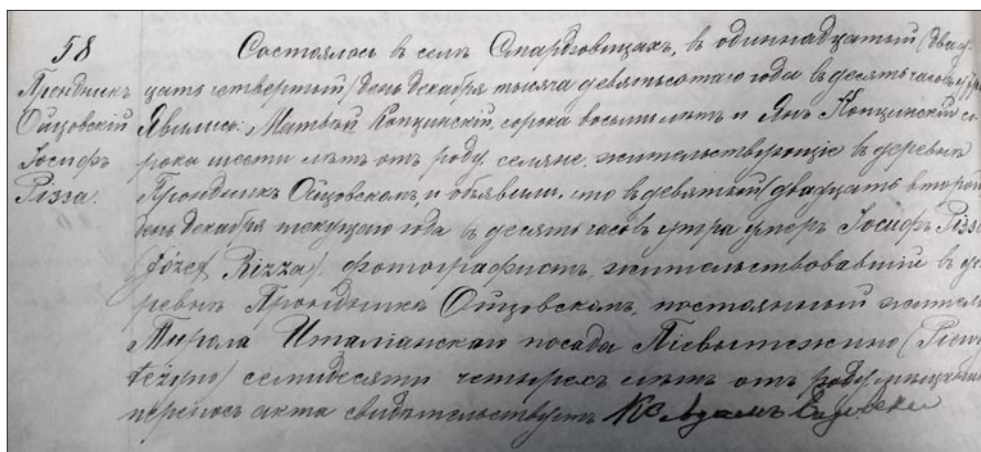
Ryc. 3. Akt chrztu córki Józefa Rizzy Domicelli Tekli z 1861 r.

Fig. 3. Baptism certificate of Domicella Tekla, daughter of Józef Rizza, from 1861

Ryc. 4. Uszkodzony krzyż i tabliczka z napisem w pobliżu grobu Józefa Rizzy (zm. 1900 r.) na cmentarzu parafialnym w Smardzowicach. Fot. J. Partyka

Fig. 4. Damaged cross and a plaque with the inscription near the grave of Józef Rizza (died 1900) at the parish cemetery in Smardzowice. Photo by J. Partyka

Ryc. 5. Akt zgonu Józefa Rizzy (Archiwum Państwowe w Katowicach, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Smardzowice 1780–1943)

Fig. 5. Death certificate of Józef Rizza (State Archives in Katowice, Files of civil status of the Roman Catholic Parish, Smardzowice 1780–1943)

R. Bogdziewicz wymienia datę i miejsce jego urodzenia – 18 maja 1827 w Pieve Tesino (południowy Tyrol, wówczas Austria, obecnie Włochy), zaś M. Karwicka podaje w swoich publikacjach – rok 1837. Jednakże rok urodzenia 1827 wydaje się prawdziwy, co można wywnioskować na podstawie informacji o wieku Rizzy odnotowanych w dokumentach metrykalnych, dotyczących jego córki – Domicelli Tekli. W akcie jej chrztu z dnia 12 lipca 1861 roku jest zapis, że Rizza miał wówczas lat 34 (ryc. 3). Natomiast w cztery lata później w akcie zgonu córki z dnia 22 marca 1865 roku podano, że Rizza miał 38 lat¹². W materiałach tych nie ma podanego roku śmierci Józefa Rizzy i miejsca jego pochówku. Natomiast w artykule E. Cieciskiej i D. Ziarkowskiego o architekturze i rzeźbie nagrobnej cmentarza w Smardzowicach czytamy tylko, że o grób ks. Karola Podbielskiego, proboszcza parafii Smardzowice, oparty jest żeliwny krzyż z tabliczką informującą o śmierci Rizzy w 1900 roku¹³.

Krzyż z tabliczką zachowany do tej pory, oparty o ww. grób smardzowickiego proboszcza świadczy, że miejsce pochówku Józefa Rizzy nie jest dokładnie zidentyfikowane. Obecnie trudno jednoznacznie wskazać je na cmentarzu parafialnym w Smardzowicach. Można tylko przypuszczać, że został on pochowany w pobliżu grobu wspomnianego księdza Podbielskiego, zmarłego w tym samym roku (1900). Uszkodzony krzyż z tabliczką informującą o śmierci Józefa Rizzy został prawdopodobnie ustawiony przez kogoś przypadkowo, w bezpośrednim sąsiedztwie miejsca jego odnalezienia. Nie ma stabilnego zabezpieczenia i może nadal niszczyć czy nawet zaginać. Napis na tabliczce brzmi: „Ś. P. Józef Rizza um. W Ojcowie 22 gru 1900. Żył lat 74. Prosi o Zdrowaś Marya”

¹² Akt chrztu jego córki, Domicelli Tekli – nr 265 z 1861 r., dostępny pod adresem: <https://szukajwarchiwach.pl/35/1859/0/2.4/44skan/full/q34RHSP9cXhXWZp1b63SABAI> jej zgonu – nr 130 z 1865 r., dostępny pod adresem <https://szukajwarchiwach.pl/35/1859/0/2.4/48skan/full/9LqMIDJZF68VZ3N0JBwQZg> (dostęp: 15.09.2020)

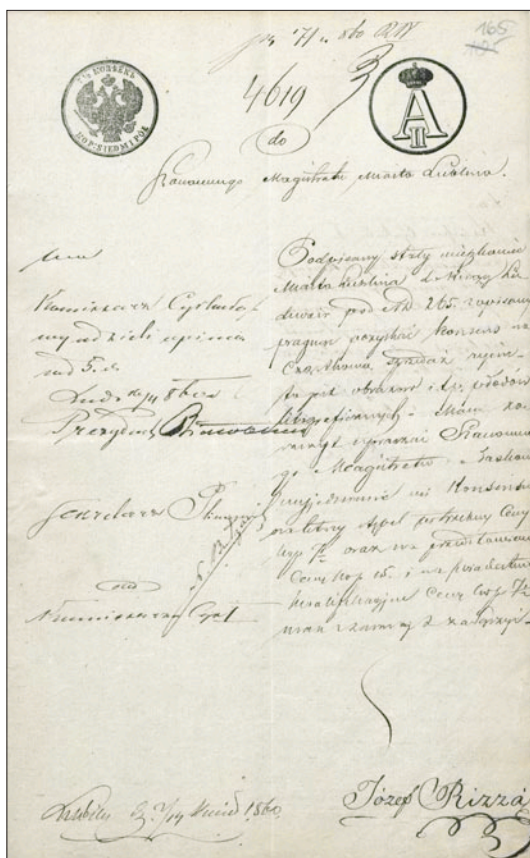
¹³ Teki Krakowskie, tom 16, 2009, s. 54.

(ryc. 4). Krótką notatkę na ten temat zamieszczono w lokalnym wydawnictwie Miasta i Gminy Skała¹⁴ oraz przygotowano nieduży artykuł o jego działalności głównie na Lubelszczyźnie, do rocznika „Ziemia”¹⁵.

Dzięki uprzejmości Pani mgr Renaty Sarzyńskiej-Janczak z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie i pomocy Pana mgr Janusza Halaby, korzystającego z materiałów przechowywanych w Archiwum Państwowym w Katowicach, udało się znaleźć akt zgonu Józefa Rizzy (ryc. 5), pisany w języku rosyjskim, znajdujący się obecnie w Archiwum Państwowym w Katowicach (zesp. nr 1117: Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Smardzowice 1780–1943). Jego tłumaczenie na język polski wykonane przez R. Sarzyńską-Janczak brzmi:

Nr 58 z 1900 r., *Prądnik Ojcowski*, Józef Rizza:

*Działo się w osadzie Smardzowicach dnia 11/24 grudnia 1900 roku o godzinie 10.00 rano zjawili się: Antoni Kopciński l. 48 i Jan Kopciński l. 46 obydwa mieszkający we wsi Prądnik Ojcowski i oznajmili, że 9/22 grudnia bieżącego roku o godzinie 10.00 rano zmarł Józef Rizza, fotograf, mieszkający we wsi Prądnik Ojcowski, poprzednio mieszkaniec włoskiego Tyrolu osady Piewytezyno [właśc. Pieve Tesino], l. 74, zgodnie z świadectwem synem zmarłych Antoniego i Domicelli z Tessarów małżonków Rizzów, zostawił po sobie owdowiałą małżonkę Wiktorię, córkę Józefata i Tekli z Tomaszewskich małżonków Kaplińskich. Po naocznym przekonaniu się o śmierci Józefa Rizzy akt ten został przeczytany i podpisany przez świadków Kopcińskich i urzędnika stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej [nazwisko nie jest czytelne]*¹⁶.

Ryc. 6. Podanie Rizzy do magistratu w Lublinie o pozwolenie na działalność handlową (Archiwum Państwowe w Lublinie, Akta miasta Lublina, sygn. 1361)

Fig. 6. Rizza's application to the municipality in Lublin for a permit for commercial activities (State Archives in Lublin, Files of the city of Lublin, ref. no. 1361)

¹⁴ J. Partyka, *Zadbajmy o grób Józefa Rizzy w Smardzowicach*, „Kronika Miasta i Gminy Skała” R. 2020, nr 2, s. 13.

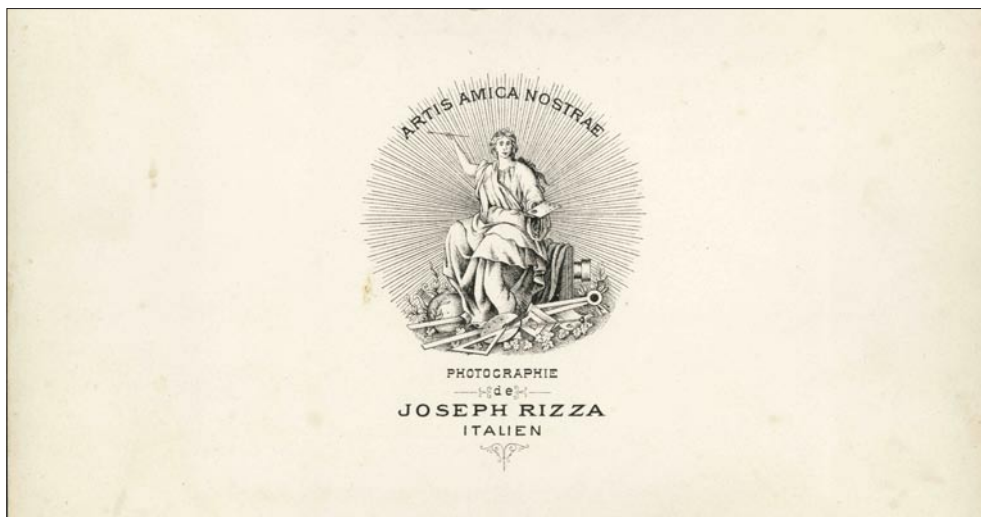
¹⁵ J. Partyka, *Józef Rizza – zapomniany artysta-fotograf*, „Ziemia” 2020, s. 255–262.

¹⁶ Wobec odnalezienia aktu zgonu Rizzy i wspomnianych aktów chrztu i zgonu jego córki Domicelli Tekli, rok urodzenia Rizzy jako około 1837 podawany przez M. Karwicką (2019, s. 220) i umieszczony na stronie internetowej „Ośrodka Brama Grodzka – Teatr NN” – należy uznać za błędny.

Ryc. 7. Ojców – zabudowa na początku XX w. Nakład B. Wolniewicza: A – Hotel Pod Złotą Górą, B – Bazar Ojcowski (Lwowski), C – willa Uroczna, D – willa Jadwiga, E – Hotel Pod Łokietkiem, F – pozostałości zamku w Ojcowie, G – Bazar Warszawski, H – Zawiszówki

Fig. 7. Ojców – buildings at the beginning of the 20th century. Issued by B. Wolniewicz: A – Pod Złotą Górą Hotel, B – Bazar Ojcowski (Lwowski), C – Uroczna Villa, D – Jadwiga Villa, E – Pod Łokietkiem Hotel, F - remains of the castle in Ojców, G – Bazar Warszawski, H – Zawiszówki

Ryc. 8. Rewers zdjęcia J. Rizzy z charakterystycznym znakiem graficznym i napisami identyfikującymi jego autora. Przedstawia postać alegoryczną z atrybutami i napisem ARTIS AMICA NOSTRAE (Sztuka naszym przyjacielem)

Fig. 8. Reverse of a photo by J. Rizza with a characteristic graphic symbol and inscriptions identifying its author. It shows an allegorical figure with attributes and the inscription “ARTIS AMICA NOSTRAE” (Art is our friend)

Ryc. 9. Brama Krakowska z Albumu Ojcowia „w Puławach i Ojcowie”

Fig. 9. Brama Krakowska from the Album of Ojców, with the inscription “w Puławach i Ojcowie”

Józef Rizza, pochodzący z Włoch, urodził się 18 maja 1827 r. z ojca Antoniego i matki Dominiki Tessaro we wspomnianym miasteczku Pieve Tesino w południowym Tyrolu leżącym wówczas na terenie Austrii (obecnie we Włoszech)¹⁷. Był kupcem i handlarzem rycinami, zajmował się również fotografią. W wieku niespełna 30 lat przybył na Lubelszczyznę; najpierw działał w Krasnymstawie a później w Lublinie i w innych częściach Królestwa Polskiego. W dniu 20 października 1857 r. wziął ślub w kościele parafialnym w Sienicy Różanej koło Krasnegostawu z Wiktoria Kaplińską, córką zarządcy pobliskiego folwarku Niedziałowice¹⁸.

Anonimowy reporter „Kurjera Warszawskiego” z 1859 r. donosił, że Rizza *co rok lub co parę lat, w lecie odwiedza Lublin i rozwiesza w wynajętej sieni, swoje, różnych rozmiarów, różnej treści i różnej wartości, obrazy, sztychy, pejzaże, portrety, mappy etc. (...) Otóż teraz, rok już prawie upływa, jak P. Rizza bawi ciągle w Lublinie, wynajawszy sień na Krako:-Przedm., przy sklepie J. Mincla i zdaje się ma zamiar stale tu zamieszkać*¹⁹.

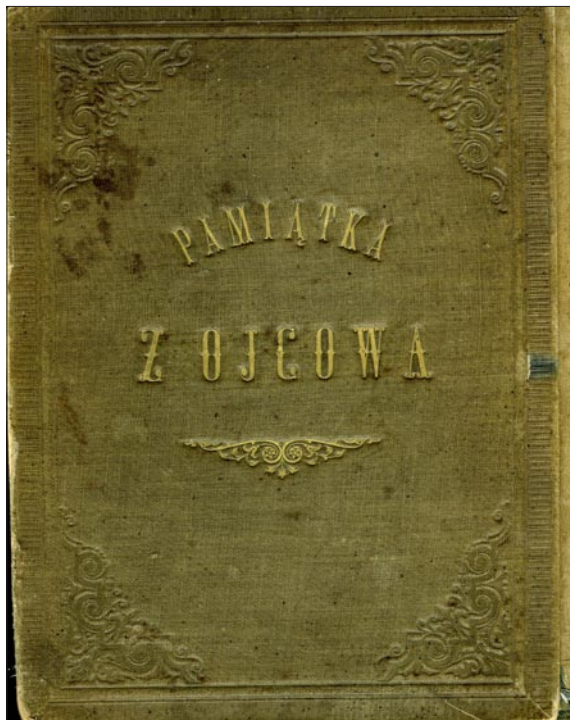
W 1860 r. był już stałym mieszkańcem Lublina, prowadząc tam początkowo swój sklep, a później podjął działalność fotograficzną. W dniu 3 kwietnia tego roku złożył podanie z widocznym własnoręcznym podpisem, do lubelskiego magistratu o pozwolenie na *częstkową sprzedaż rycin, tj. obrazów itp. płodów litograficznych*²⁰ (ryc. 6). Był już wtedy stałym

¹⁷ R. Bogdziewicz 2017, s. 60; M. Karwicka 2019, s. 220.

¹⁸ R. Bogdziewicz 2017, s.60.

¹⁹ „Kurier Warszawski” R. 1859 nr 148 s. 771.

²⁰ Archiwum Państwowe w Lublinie, Akta miasta Lublina, seria: Handel, sygn. 1361: *Konsensa z lat 1858–1862*.

Ryc. 10. Ozdobna albumowa teczka do zdjęć Józefa Rizzy
Fig. 10. Decorative album folder for photos of Józef Rizza

w Nowej Aleksandrii²⁵ (Puławach), który sprzedał Anieli Żychowicz²⁶. W tym samym czasie, tj. od 1894 r. miał filialny zakład fotograficzny w Ojcowie, gdzie wykonywał szereg zdjęć z Doliny Prądnika i zapewne także z okolic, o czym donosiła *Gazeta Kielecka*²⁷. W drodze do Ojcowia w lipcu 1894 r. zdarzył mu się przykry wypadek, otóż w pociągu

mieszkańcem Lublina – domu nr 265, dziś ul. Bernardyńska 15²¹, położonym na nieruchomości obejmującej były kościół św. Kazimierza i klasztor OO. Reformatów, które po przebudowie przeznaczono na słynny browar Vetterów i mieszkania dla osób prywatnych²². Swój sklep prowadził przy ul. Królewskiej 200, a potem swoją działalność, prawdopodobnie głównie fotograficzną, kontynuował w domu przy ul. Krakowskie Przedmieście 196. Do Lublina sprowadzał nowoczesne aparaty i przyrządy optyczne, w tym sensacyjny wynalazek, mianowicie „Wielki Megaleotoskop” przedstawiający naturalnej wielkości widoki fotograficzne z różnych części świata, prezentowane w 1872 roku²³.

Wzrost konkurencji w zawodzie fotograficznym skłonił Józefa Rizzę do opuszczenia Lublina. Od 1873 r. był już w Krakowie, a od początku lat 80. XIX wieku jako fotograf przebywał w Jędrzejowie, Pińczowie, Busku²⁴, a do września 1894 r. prowadził swój zakład

²¹ R. Bogdziewicz 2017, s. 60.

²² R. Sarzyńska-Janczak, inf. ustna.

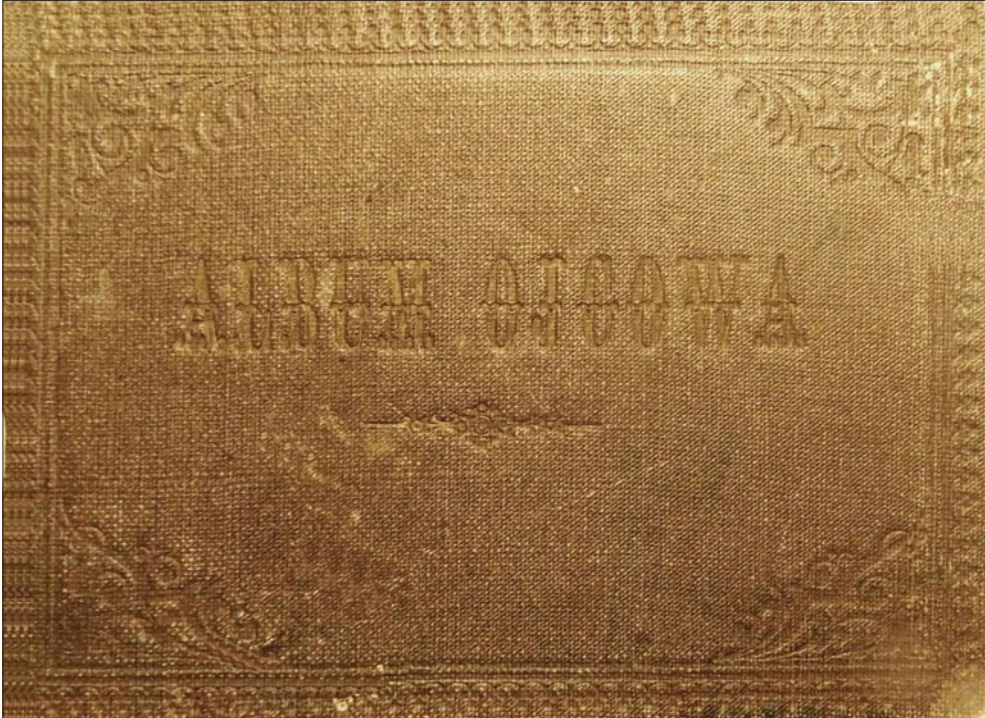
²³ M. Karwicka 2018, s. 16; M. Karwicka 2019, s. 221.

²⁴ „Gazeta Kielecka”, R. 12, 1881 nr 47 s. 4 donosiła, że J. Rizza zaplanował otworzyć w Busku na sezon letni 1881 r. zakład fotograficzny, a kilka tygodni później informowała, że zakład ten w Busku jest *na cały przeciąg sezonu kąpielowego otwarty, podejmuje się wszelkich robót w zakresie tej sztuki wchodzących, jakie podług ostatnich ulepszeń, z wszelką artystyczną dokładnością i gustem wykonywa* – „Gazeta Kielecka” R. 12, 1881 nr 56 s. 4; zob. także: J. Machnicki, *Bronisław Wilkoszewski – fotograf, społecznik, patriota*, „Świętokrzyskie. Środowisko. Dziedzictwo kulturowe. Edukacja regionalna”, R. 2016, nr 17(21), s. 49 – wzmianka, że między B. Wilkoszewskim i J. Rizzą doszło do *pierwszego, bezkrwawego, medialnego i usługowego pojedynku fotografów w Busku*.

²⁵ „Przegląd Tygodniowy” R. 28 z 1893 r. nr 19 s. 224 podaje, że „Widoki Ojcowia zostały wykonane staraniem zakładu Rizza w N. Aleksandrii”.

²⁶ Bogdziewicz 2017, s. 60.

²⁷ „Gazeta Kielecka” R. 24, 1894 nr 60 s. 1; zakład ten jest wymieniany już w 1890 r., por. J. Wieniawski, *Kartka z wycieczki...*, op. cit. Bardzo możliwe, że Rizza przyjeżdżał do Ojcowia wcześniej tylko na sezon letni.

Ryc. 11. Ozdobna albumowa teczka do zdjęć Józefa Rizzy

Fig. 11. Decorative album folder for photos of Józef Rizza

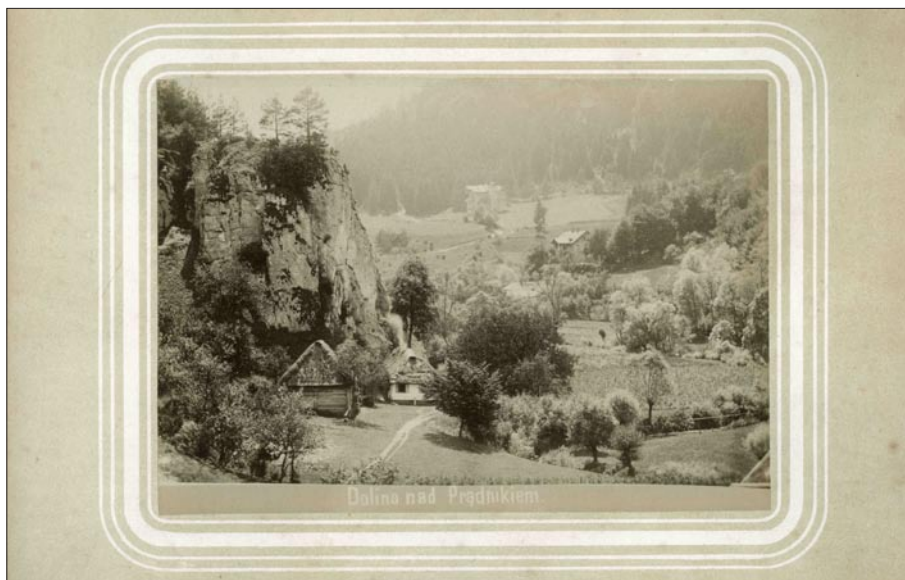
kolei Iwangorodsko-Dąbrowskiej²⁸, na stacji w Wolbromiu, gdzie zapewne wysiadał, zginał mu bagaż, mianowicie torba skórzana podróżna (*sac vojage*) z różnymi dokumentami, wystawionymi na imię Józefa Rizza, fotografa, między którymi były dwa paszporty, to jest Józefa Rizza i Stanisława Gembalda, przytem różne notatki i przedmioty do podróży, a że cała zawartość w torbie dla nikogo nie ma żadnej wartości, upraszam przeto, kto posiada takowe o przesłanie do stacji pocztowej Skala, Kieleckiej guberni²⁹.

W Ojcowie zakład Rizzy mieścił się we wspomnianym budynku „Hotel Pod Złotą Górą”, obecnie przebudowywanym. W tym samym budynku na początku XX w., po śmierci Rizzy miał swój zakład inny znany fotograf ojcowski – wspomniany Baltazar Wolniewicz³⁰. Na przełomie XIX i XX w. w obiekcie tym mieszkała rodzina Kopcińskich. Jeden z jej członków – Teodor, zmarły w okresie międzywojennym był dziadkiem inż. Pawła Bosaka, mieszkańca Ojcowy, a ojcem jego matki Bronisławy (1913–1999), mieszkającej w tym domu. To zapewne dwaj członkowie tej rodziny – wymienieni w akcie zgonu – Antoni i Jan Kopcińscy, poinformowali urząd parafialny w Smardzowicach o śmierci Rizzy. Nie wykluczone, że Rizza również tam zamieszkiwał, chociaż nazwisko Kopciński związane jest także z dwoma innymi obiektami – willą „Maciejówka” w Ojcowie (dawniej Prądniku

²⁸ Łącząca Dęblin (wówczas Iwangorod) z Zagłębiem Dąbrowskim.

²⁹ Komunikat tej treści zamieścił Rizza w „Kurierze Warszawskim”, R. 74, 1894, nr 203 s. 10.

³⁰ Informacja ustna inż. Pawła Bosaka, mieszkańca Ojcowy, któremu uprzejmie dziękuję za przekazane wiadomości o pracowni fotograficznej Baltazara Wolniewicza, zachowane w rodzinnej tradycji.

Ryc. 12. Widok z „Czyżówek” na Ojców. W głębi wille „Serdeczna” i „Pod Berłem”. Fot. J. Rizza

Fig. 12. View from Czyżówki to Ojców. In the background, Serdeczna and Pod Berłem Villas. Photo by J. Rizza

Ryc. 13. Zamkowe Skały z jaskinią Dziurawiec przy Zamku Fot. J. Rizza

Fig. 13. Zamkowe Skały with Dziurawiec Cave near the castle. Photo by J. Rizza

Ryc. 14. Igła Deotymy i willa „Pod Koroną”. Fot. J. Rizza

Fig. 14. Igła Deotymy and Pod Koroną Villa. Photo by J. Rizza

Ojcowskim) gdzie mógł także mieszkać oraz z nieistniejącym już młynem „Kopciński” w pobliskim Prądniku Korzkiewskim. Dodajmy, że w tym czasie osady w dolinie Prądnika często określano nazwami Prądnik Ojcowski (centrum dzisiejszego Ojcowa), Prądnik Czajowski (zabudowania poniżej ujścia potoku Sąsówka) i Prądnik Korzkiewski, na południe od Ojcowa w gminie Wielka Wieś³¹.

Wymienione obiekty mieszczące zakłady fotograficzne Józefa Rizzy, później Baltazara Wolniewicza oraz Franciszka Sekuły, a także wzniesiony później budynek „Bazar Warszawski”, były rozlokowane w centrum Ojcowa – w pobliżu pozostałości ojcowskiego zamku i tuż obok najstarszego obiektu zdrojowego „Hotel Pod Łokietkiem”, zbudowanego na krótko przed powstaniem styczniewym i powstałym pod koniec XIX wieku kolejnym obiektem „Hotel Pod Kazimierzem”(ryc. 7). Tworzyły zespół uzdrowskiej zabudowy rozwijającej się stopniowo w kierunku południowym (do Krakowskiej Bramy) i wchodzącej w obręb wsi Ojców, która od połowy XIX w., a dokładniej od 1855 r.³² przyjęła funkcję osady uzdrowskiej podporządkowując życie jej mieszkańców do rozwoju modnego kurortu (Mitekowska 1995). Większość z nich przetrwała do dziś mimo przebudowy czy rozbiórki niektórych obiektów i w sposób czytelny dla zwiedzających zdecydowanie wyróżnia się swymi formami stylowymi od nowej i stale rozrastającej się zabudowy w okolicach Ojcowa. Bardzo możliwe, że w jednym z nich, tj. „Pod Kazimierzem” Rizza miał swoją pracownię (jak podaje wspomniana

³¹ Por. A. Falniowska-Gradowska, s. 224–225.

³² W tymże roku Lucjan Kowalski przeniósł do Ojcowa zakład leczniczy urządzając go w willi Sybilla w pobliżu skały Igła Deotymy. Po krótkim okresie działalności ojcowskiego uzdrowiska jego obiekty zostały zniszczone po klęsce powstania styczniewego; odbudowa uzdrowiska nastąpiła w latach 80. XIX w. kiedy właścicielem Ojcowa był Jan Zawisza (1822–1887).

Ryc. 15. Maczuga Herkulesa. W głębi zamek w Pieskowej Skale. Fot. J. Rizza

Fig. 15. Maczuga Herkulesa. In the background, the castle in Pieskowa Skala. Photo by J. Rizza

Ryc. 16. Ołtarz główny w kościele w Grodzisku. Fot. J. Rizza

Fig. 16. The main altar in the church in Grodzisko. Photo by J. Rizza

Gazeta Kielecka oraz warszawski dziennik „Słowo”³³), skoro przyjeżdżał na sezon letni. Być może tylko zamieszkiwał w „Hotelu Pod Żółtą Górą”, chociaż niewykluczone, że mógł tam również któregoś roku mieć swój zakład fotograficzny, nabyty po jego śmierci przez Wolniewicza, co potwierdza miejscowa tradycja.

Część prac fotograficznych Rizzy znajduje się w bibliotece Ojcowskiego Parku Narodowego, w tym album „Pamiętka z Ojcową” liczący 12 widoków. Album ten został zakupiony w antykwariacie w Warszawie w 1984 r. i stanowi własność Ojcowskiego Parku Narodowego (nr inw. biblioteki OPN: 7697)³⁴. Są to widoki o wym. 96 x 146 mm, w kolorze sepia, naklejane na karton o wymiarach 163 x 222 mm, zabezpieczający przed uszkodzeniem fotografii. Na rewersie są podpisy: *Artis amicanostreae. Photographie de Joseph Rizza, italien* (ryc. 8).

Inny albumik z fotografiami J. Rizza, zatytułowany „Album Ojcową” dotyczy Ojcową, Doliny Prądnika, Pieskowej Skały, liczy 12 widoków. Pochodzi ze zbiorów prof. Marii Łuczyńskiej-Bruzdy. Są to małe fotografie o wymiarach 63 x 90 mm również w kolorze sepia naklejane na kartonik o wymiarach 83 x 115 mm, spełniający ochronę przed uszkodzeniem papierowej fotografii. Brakuje daty i miejsca jego wydania. Prawdopodobnie powstał w końcu XIX w. Każdy kartonik, podobnie jak w albumie „Pamiętka z Ojcową”, jest otoczony obwódką – rodzajem passe-partout z graficzną dekoracją wokół zdjęcia.

³³ „Gazeta Kielecka” R. 24: 1894 nr 64, op. cit.; „Słowo” R. 16: 1897 nr 169 s. 2.

³⁴ *Pamiętka z Ojcową* [12 fotografii Josepha Rizza z Doliny Prądnika], b.r.w. [ok. 1900]. Jedną z fotografii przedstawiającą widok na „Dolinę Ojcową od zamku” zamieszcza R. Bogdziewicz (2017 s. 264).

U góry na ozdobnej banderoli w formie wstęgi, znajduje się napis „Ojców”, zaś na dole dwa podpisy – z lewej: Fot.: J. Rizza, z prawej: „w Puławach i Ojcowie” (ryc. 9)³⁵.

O albumie widoków Ojcowo wykonanym sposobem fotograficznym przez fotografa, pana Rizza, zamieszkałego w Nowoaleksandryi³⁶ informowała w 1894 r. Gazeta Kielecka pisząc, że dla osób, które zwiedzały Ojców, wspomniany album, zawierający wszystko, cokolwiek w uroczej tej miejscowości godnym jest widzenia, stanowić będzie bez wątpienia arcymilą pamiątkę³⁷. Niewykluczone, że chodzi tu o wymieniony wyżej album „Pamiątka z Ojcowo”. To samo pismo w trzy lata później podaje, że Józef Rizza, znany wydawca Albumu Ojcowo otworzył w Ojcowie zakład fotograficzny, wykonujący oprócz zdjęć portretowych, także zdjęcia widoków budowli, jaskiń i krajobrazów w miejscu i okolicy³⁸. Dalej wspomniana „Gazeta Kielecka” pisze, że „Album Ojcowo” obejmuje w ozdobnej teczce 14 widoków wymieniając je kolejno: 1) wjazd od Olkusza koło góry zamkowej, 2) zakład hydropatyczny „Goplana”, 3) zamek „Ociec” Kazimierza Wielkiego, 4) wjazd do Ojcowo koło hoteli, 5) dolina Ojcowo, 6) Ojców od góry Złotej, 7) Hotel Kazimierza i zamek, 8) dolina nad Prądnikiem i willa „Pod Berłem”, 9) willa „Pod Koroną” na Derechówce, 10) brama Krakowska, 11) Dolina Sążpowska, 12) Jaskinia Koziarka, 13) zamek w Pieskowej Skale i 14) Maczuga Herkulesa³⁹. Obiekty i widoki zamieszczone na tych 14 zdjęciach częściowo pokrywają się z fotografiami zamieszczonymi w dwóch wyżej wymienionych edycjach „Pamiątka z Ojcowo” i „Album Ojcowo”. Zdjęcia w obydwóch tych wydaniach są umieszczone w różnej wielkości ozdobnych tęczkach. Bardzo możliwe, że podobne lecz nieidentyczne zestawy fotografii sprzedawano w specjalnie przygotowywanych albumowych tęczkach (ryc. 10 i 11). Nie miały one znamion druków zwartych, stąd nie trafiły do zbiorów znanych polskich bibliotek – Narodowej i Jagiellońskiej, poza

Ryc. 17. Wejście do Jaskini Łokietka. Fot. J. Rizza

Fig. Entrance to Łokietek Cave. Photo by J. Rizza

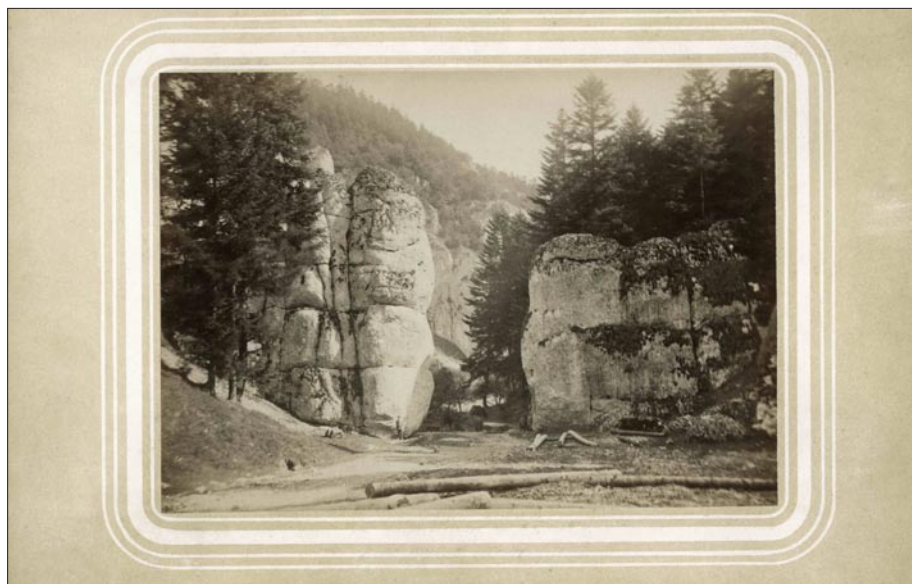
³⁵ *Album Ojcowo*. [11 fotografii Doliny Prądnika J.[osepha] Rizza, [Ojców] początek lat 90. XIX w. Jedną z fotografii przedstawiającą widok na Dolinę Prądnika z Góry Zamkowej w Ojcowie zamieszcza w swoim albumie R. Kreczmański (2008, s. 15).

³⁶ Ówczesna nazwa Puław.

³⁷ „Gazeta Kielecka” R. 24: 1894 nr 60 s. 1.

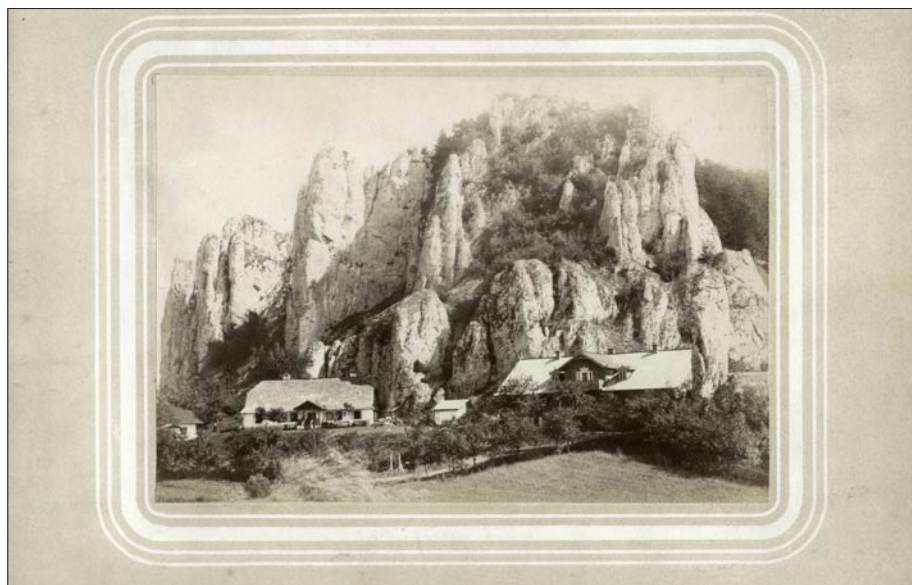
³⁸ „Gazeta Kielecka” R. 27: 1897 nr 53 s. 2.

³⁹ Pisownia oryginalna jak w „Gazecie Kieleckiej” R. 27: 1897 nr 53 s. 2. Ten sam numer Gazety Kieleckiej podaje, że Rizza dokonał też kopij fotograficznych z rzadkiej ryciny Freja, przedstawiającej Zamek Ojcowo w roku 1806, gdy jeszcze był w zupełnie dobrym stanie zachowany w całości. Oryginał ryciny tej znajduje się w zbiorach po ś.p. Strzyżowskim, notaryjuszu w Zamościu w posiadaniu wdowy. Dla miłośników pomników historycznych jest to ciekawa pamiątka.

Ryc. 18. Widok z wąwozu Za Krakowską Bramą na Skały Koronne. Fot. J. Rizza

Fig. 18. A view of the Crown Rocks from the gorge behind Krakowska Brama. Photo by J. Rizza

Ryc. 19. Panieńskie Skały. Wille „Derechówka” i „Pod Koroną”. Fot. J. Rizza

Fig. 19. Skały Panieńskie. Derechówka and Pod Koroną Villas. Photo by J. Rizza

Ryc. 20. Park Zamkowy. Widok z zamku w Ojcowie. Fot. J. Rizza

Fig. 20. Castle Park. View from the castle in Ojców. Photo by J. Rizza

pojedynczymi fotografiami niektórych obiektów z Doliny Prądnika. Obecnie albumy te są niezwykle rzadkie, bardzo trudne do zdobycia w antykwariatach czy na aukcjach antykwarycznych, chociaż na przełomie XIX i XX wieku zapewne były wydawane w sporych nakładach przeznaczonych do sprzedaży wśród kuracjuszy ojcowskiego uzdrowiska i zwiedzających okolice Ojcowia.

Józef Rizza był także wydawcą jednego zbioru fotografii pt. „Album Ojcowia” z tekstem informującym o ówczesnym zakładzie hydropatycznym Goplana, sposobach leczenia, warunkach pobytu i opłatach z jednoczesnym odwołaniem czytelników do treści wydanego w 1900 roku przewodnika K. Wróblewskiego „Nad Prądnikiem”⁴⁰.

Materiał fotograficzny Józefa Rizzy stanowi bardzo dobrą dokumentację krajobrazu Doliny Prądnika i wybranych obiektów architektury z końca XIX wieku, a przede wszystkim stan nielicznej wtedy zabudowy Ojcowia. Ukazuje ważniejsze formacje skalne – Maczugę Herkulesa, Panieńskie Skały, otoczenie Krakowskiej Bramy. Na fotografiach widoczne są dobrze utrzymane obiekty architektury takie jak odnowione wówczas hotele „Pod Kazimierzem” i „Pod Łokietkiem”, wille „Pod Berłem”, „Pod Koroną” i „Serdeczna” oraz nieliczne domy włościańskie, w tym Czyżówki i hotel „Pod Żółtą Górą”. Płaskie dno doliny Prądnika jest zajęte przez uprawy rolne i łąki.

W niniejszym doniesieniu zamieszczamy reprodukcje 12 jego prac fotograficznych z Doliny Prądnika ukazujących ww. obiekty, a także widoczny na jednej z nich zamek w Pieskowej Skale i wnętrze kościoła w Grodzisku (ryc. 12–23). Cenną wartość dokumentalną ma fotografia Rizzy dawnego Parku Zdrojowego wykonana z Krzyżowej Skały

⁴⁰ *Album Ojcowia. Ojcow Zakład hydropatyczny i stacja klimatyczna*, wyd. Nakładem Zakładu Fotograficznego Józefa Rizza w Ojcowie, Ojcow [1900]. To samo wydawnictwo ukazało się 1895 r. nakładem Zakładu Hidropatycznego w Ojcowie, a po roku 1900 nakładem Piotra Bugalskiego, administratora Goplany w Ojcowie.

Ryc. 21. Willa „Pod Berłem”. Fot. J. Rizza
Fig. 21. Pod Berłem Villa. Photo by J. Rizza

(Góry Krzyżowej), na podstawie której, nakładem Towarzystwa Tatrzańskiego⁴¹, zostały wykonane odbitki w technice heliograviury w zakładzie graficznym Richarda Paulussena (1852–1906) w Wiedniu. Fotografia ta ukazuje ówczesny stan pozostałości ojcowskiego zamku (obniżona wieża bez pokrycia dachowego, wymagająca remontu), wspomniane hotele „Pod Kazimierzem” i „Pod Łokietkiem” z budynkami gospodarczymi, dawną austerię „Wesele w Ojcowie” stojącą w pobliżu obecnego parkingu (rozebraną w latach dwudziestych XX w. w związku z budową drogi przez Ojców), starannie utrzymany Park Zdrojowy z nasadzeniami drzew i krzewów oraz alejkami spacerowymi (ryc. 24).

Rizza wydał także zapewne tylko jedną kolorową pocztówkę z Ojcowy w technice chromolitografii, która powstała na jego zamówienie w firmie Louisa Glasslera w Lipsku, o czym pisze R. Kreczmański zamieszczając jej reprodukcję w albumie „Śladami starej pocztówki. Ojców i oko-

lice”⁴². Litografia ta z datą 17 lipca 1901 r. zawiera cztery starannie wykonane rysunki z Ojcowy przedstawiające zamek (wieża z budynkiem bramnym), Zakład Hydropatyczny Goplana, Panińskie Skały z willą Pod Koroną. W środkowej części tej litografii znajduje się stylizowany widok dawnego Parku Zdrojowego wzorowany na wspomnianej heliograviurze „Widok z Góry Krzyżowej”.

Józef Rizza, podobnie jak wielu innych artystów działających w tym czasie zamawiał reprodukcje własnych prac, które były później sprzedawane w formie albumów lub komercyjnych pamiątek z Ojcowy. Świadczą o tym wspomniane wyżej fotografie w ozdobnych teczkach, heliograviury i pocztówki. Jego współpraca z firmą Louisa Glasslera w Lipsku, czy z popularnym zakładem graficznym Richarda Paulussena w Wiedniu nie odbiegała od stosowanych wówczas form popularyzacji sztuki.

⁴¹ W „Pamiętniku Towarzystwa Tatrzańskiego”, t. 18 z 1897 r. s. 14 czytamy, że na 299 posiedzeniu Wydziału Towarzystwa Tatrzańskiego z dnia 9 listopada 1896 roku na premię za r. 1897 wybrano pięć widoków do reprodukcji w heliograviurze, a mianowicie z doliny Ojcowskiej: a) Brama Krakowska, b) widok doliny z góry Krzyżowej; z Tatr: a) widok z Zawratu na Krywań, b) Staw Popradzki, c) Staw Szczyrbski. Pod widokami z Ojcowy jest adnotacja: Fotograf J. Rizza, Nakładem Tow. Tatrzańskiego. Towarzystwo Tatrzańskie współpracowało z wiedeńskim właścicielem instytucji graficznej, grawerem i grafikiem Richardem Paulussenem zamawiając u niego przeznaczone do upowszechniania odbitki widoków z Tatr w technice heliograviury na podstawie prac różnych artystów; wzmianki o tym znajdują się w „Pamiętnikach Towarzystwa Tatrzańskiego”, np. t. 17: 1896 s. 17–18, t. 21: 1900 s. 27. Dwie heliograviury Paulussena, tj. „Brama Krakowska” i „Widok z góry Krzyżowej” można czasem nabyć w antykwiariatach. Ich reprodukcje zamieszcza R. Kreczmański (2008, s. 16).

⁴² Kreczmański 2008, s. 15.

Ryc. 22. Hotel „Pod Kazimierzem” od strony wschodniej. Fot. J. Rizza

Fig. 22. Pod Kazimierzem Hotel from the east. Photo by J. Rizza

Ryc. 23. Krakowska Brama. Widok od strony drogi. Fot. J. Rizza

Fig. 23. Krakowska Brama. View from the road. Photo by J. Rizza

Ryc. 24. Dolina Ojcowska. Widok z Góry Krzyżowej. Fot. J. Rizy. Heliograviura R. Paulussena

Fig. 24. Ojców Valley. View from Góra Krzyżowa. Photo by J. Rizy. Photogravure by R. Paulussen

Fotografie Rizy mają znaczący wymiar historyczny i krajoznawczy, ich tematyka i ujęcia świadczą o profesjonalizmie jego warsztatu i wielości zainteresowań. Reporter „Gazety Kieleckiej” w 1894 r. napisał wprost, że zbiory fotograficznych widoków Rizy z jednej strony stanowią miłą pamiątkę pobytu w uroczych miejscowościach, z drugiej są wybornym środkiem pedagogicznym dla młodzieży w nauce krajoznawstwa, lepszym od suchych opisów geograficznych książkowych⁴³. Jego prac dotyczących Ojcowa było zapewne więcej niż tych zachowanych we wspomnianych albumach, w zbiorach Biblioteki Narodowej czy w Muzeum Historii Fotografii w Krakowie. Większość fotografii Rizy znajduje się raczej w zbiorach prywatnych. Mimo skromnej liczby zdjęć zajmują one ważne miejsce w ikonografii Doliny Prądnika i są świadectwem dużych zasług ich autora dla dokumentowania krajobrazu i zabudowy obszaru przyszłego parku narodowego.

W 2020 r. mija 120 lat od śmierci Józefa Rizy. Z tych względów pamięć o nim zasługuje na zachowanie, istniejący jeszcze krzyż z tabliczką informacyjną z jego grobu w Smardzowicach – na konserwację i zabezpieczenie, a miejsce jego spoczynku na trwałe oznaczenie i rewaloryzację.

Podziękowania

Autor wyraża serdecznie podziękowanie Pani mgr Renacie Sarzyńskiej-Janczak z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie za wskazanie materiałów źródłowych dot. związków Józefa Rizy z Lublinem oraz za cenne uwagi i uzupełnienia w trakcie przygotowywania tej pracy

⁴³ Gazeta Kielecka R. 24: 1894 nr 64 z 15(3) sierpnia, s. 2.

do druku. Słowa podziękowania należą się także Panu Robertowi Stochmalowi, administratorowi strony internetowej „Projekt Historyczny Dawne Puławy” za informacje o działalności Józefa Rizzy w Puławach, jak również Panu Robertowi Cieślakowi za przygotowanie do druku materiału fotograficznego.

PIŚMIENICTWO

Bogdziewicz R. 2017. *Fotografia na Lubelszczyźnie na tle fotografii europejskiej i krajowej w latach 1839–1918*. Wyd. Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego pola. Lublin.

Ciecińska E., Ziarkowski D. 2009. *Architektura i rzeźba nagrobna cmentarza w Smardzowicach*. „Teki Krakowskie”, **16**: 49–64.

Falniowska-Gradowska A. 1976. *Mieszkańcy Doliny Prądnika w XVIII wieku*, [W:] *Społeczeństwo staropolskie. Studia i szkice t. 1*, red. A. Wyczański. Warszawa, s. 224–225.

Janik M. 1989. *Fotografia w guberniach Kieleckiej i Radomskiej w latach 1839–1918*. *Photography in the guberniyas of Kielce and Radom in the years 1839–1918*. „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach”, **15**: 85–139.

Karwicka M. 2018. *Lublin – miasto niezwykłych fotografów. W świetle badań nad historią lubelskiej fotografii*. *Apla. Biuletyn Archiwum Państwowego w Lublinie*, **21**: 13–16. [dostęp również pod adresem: https://issuu.com/apl_lublin/docs/apla_numer21]

Karwicka M. 2019. *Józef Rizza (około 1837–po 1894)*, [W:] *Poza kadrem. Fotografia w Lublinie w latach 1839–1939*, „Scriptores” nr **48**, s. 220–223 [dostęp również pod adresem: http://biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/dlibra/docmetadata?id=121176&from=&dirids=1&ver_id=&lp=1&QI=1]

Kreczmański R. 2008. *Śladami starej pocztówki. Ojców i okolice*. Warszawa.

Mikołajski O. 2016. *Modna Pieskowa Skała. Dzieje zamkowego pensjonatu (1903–1939)*. *Wystawa lipiec – wrzesień 2016*. Wyd. Zamek Królewski na Wawelu. Kraków.

Mitkowska A. 1995. *Uzdrowisko w Ojcowie i jego park zdrojowy*. „Prądnik. Prace Muz. Szafera”, **10**: 105–134.

Piotrowski M. 2014. *Zarys historii pocztówek olkuskich*, „Ilcusiana” **11**: 55–79.

Wieniawski J. 1890. *Kartka z wycieczki do Ojcowia*, „Tygodnik Ilustrowany”, **1**, 40: 218–220.

[Wieniawski J.] Jordan. 1911. *Z teki marymontczyka*. Warszawa.

Wróblewski K. 1907. *Nad Prądnikiem. Przewodnik po Ojcowie i jego okolicy*. Warszawa.

Ziarkowski D. 2011. *Zabytki a turystyka. Studium poświęcone historii naukowego i krajoznawczego poznawania Doliny Prądnika*, [w serii:] *Monografie o tematyce turystycznej*, **9**. Wyd. Proksenia. Kraków.

SUMMARY

Józef Rizza (1826–1900), Italian by origin, came to Lublin in the second half of the 19th century, where he had his photography studio. He went on to work in Jędrzejów, Pińczów, and Busko, and until September 1894 he had a studio in Nowa Aleksandria (Puławy). In the 1890s, Rizza ran a branch of a photography studio in Ojców. He died there in 1900 and was buried in the parish cemetery in Smardzowice. He was among the well-known and distinguished photographers operating in the Congress Kingdom. Views of Ojców and albums published by Józef Rizza and other photographers who worked after him, such as Baltazar Wolniewicz, Franciszek Sekuła and several others, had a lasting contribution in documenting the landscape of the Prądnik Valley, including selected architectural objects from the end of the 19th century, more important rock formations, and land use. Rizza's photographic activity also has a historical and sightseeing aspect. It holds a permanent place in the iconography of the Prądnik Valley from the turn of the 19th and 20th centuries, thus contributing to the presentation of the cultural landscape of this area, promotion of the Ojców spa, and especially documenting the physiography of the area, which over 50 years later, in 1956, was established as part of Ojców National Park.